
МОВОЗНАВСТВО

ПРОБЛЕМИ ТЕКСТУ І ДИСКУРСУ

УДК 811.111:81'42

ОБРАЗИ ЧАСУ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Білик О. І.

Стаття присвячена дослідженню образів часу як когнітивної категорії. Проаналізовано основні підходи до розуміння поняття образу. Встановлено особливості становлення образів часу у свідомості людини. Розглянуто образи минулого, теперішнього і майбутнього у політичному дискурсі.

Ключові слова: образ, політичний дискурс, образ минулого, образ теперішнього, образ майбутнього.

Статья посвящена изучению образов времени как когнитивной категории. Проанализированы основные подходы к определению образа. Изучены особенности становления образов времени в сознании человека. Рассмотрены образы прошлого, настоящего и будущего в политическом дискурсе.

Ключевые слова: образ, политический дискурс, образ прошлого, образ настоящего, образ будущего.

The article deals with the cognitive approach to the study of the image of time as a cognitive category. The basic definitions of image are analyzed. The principles of time images appearing in the human mind are studied. The images of the past, the present and the future in political discourse are considered.

Key words: image, political discourse, the image of the past, the image of the present, the image of the future.

Для об'єктивного опису темпоральної організації дискурсу важливим є дослідження способів вираження часових відношень, комплексу граматичних і лексичних засобів, які беруть участь у репрезентації різних часових значень. На когнітивному рівні опис тільки граматичних і лексичних засобів видається недостатнім, оскільки організація мовних засобів розкривається як результат формування і сприйняття часу людиною. Очевидним стає паралелізм граматичних і лексичних засобів вираження часу та його особистої інтерпретації людиною. Феномен часу у свідомості мовця осмислюється і набуває різних форм і образів.

Метою даної розвідки є аналіз когнітивного підходу до розуміння образу, дослідження образних уявлень про час у свідомості людей, опис основних образів часу у політичному дискурсі.

Сам термін "образ" може мати чимало різних значень і семантичних відтінків, особливо, якщо він супроводжується епітетами "поетичний", "художній", "творчий" тощо [5, с. 175]. За когнітивного підходу образ належить до категорій свідомості і розуміється як ідеальна сутність, яка виражається засобами мови і співвідноситься з результатами чуттєвого пізнання реальної дійсності чи результатами інтелектуальної діяльності людини [2; 15]. Свідомість утворює для образу новий контекст, у якому важлива роль відводиться асоціативному ставленню, яке впливає на реорганізацію картини світу. Образ формується сприйняттям, пам'яттю, уявленням, враженнями, які є механізмами стихійного, мимовільного дослідження світу і життя [2].

Образні уявлення мають індивідуальний характер, що зумовлено життєвим досвідом і особистісними характеристиками суб'єкта [3, с. 246]. У свідомості людини виникають образи не тільки чуттєво сприйнятих речей, а й

абстрактних понять, наприклад, часу, і темпоральна складова індивідуальної картини світу формується багато в чому на основі особистого часового досвіду. Час індивідуума як його особисте надбання (*lived time*) [11, с. 128], асоціюється з різними переживаннями реального теперішнього, з багажем пам'яті, розкаянням, досвідом, знанням фактів, тобто минулим, а також з майбутнім, яке відображається в очікуваннях, бажаннях, страхах і передчуттях, планах і задумах. При формуванні темпорального тезаурусу важливими стають індивідуальний досвід, мовні ресурси і культурне середовище [там само].

Домінуюче розуміння часу як лінії дає підстави виділити три дейктичні часи: теперішній, минулий, майбутній, тобто час можна інтерпретувати як “єдність теперішнього, минулого і майбутнього” [14, с. 397]. На відміну від хронологічної моделі часу (моделі історичного часу), в якій причини передують наслідкам, і тому час рухається з минулого в майбутнє, внутрішньомовна модель характеризується наявністю точки присутності мовця, який задає різний напрямок руху часу: назад – в минуле і вперед – в майбутнє [1], тобто уява має властивість не тільки відтворювати картини того, що було, але і створювати образи того, що буде.

Справжнє сприйняття часу людиною обмежене кількома аспектами: одночасністю і тривалістю, усвідомленням теперішнього як часу, що проживається в даний момент, минулого – як подій, що пов'язані зі спогадами, майбутнього – як часу, що стосується передбачуваних подій [21]. Теперішній час збігається з моментом мовлення як темпоральною точкою віднесення, тобто мовець є спостерігачем, який на часовій лінії знаходиться в теперішньому, і від якого йде відлік часу “вправо – в майбутнє і вліво – в минуле” [1, с. 61]. Людина характеризується здатністю пам'ятати минуле і моделювати на його основі майбутнє з плануванням дій [4, с. 62], а минулий досвід і уявлення про близьке майбутнє, відповідно, впливають на сприйняття теперішнього [19]. Прийняття майбутнього – основа цілеспрямованої діяльності, а пам'ять – культури. Отже, образи минулого, теперішнього і майбутнього є невід'ємними складовими при створенні образу часу у свідомості людини.

Час як одна з основних категорій буття з'являється в усіх сферах діяльності людини. Політичне життя не є винятком. У період виборів, які стають важливою подією в історії країни, виникає нагальна потреба критичного переосмислення минулого, оскільки жодне суспільство, в якому відбуваються зміни, не може відректися від власного минулого, своїх традицій і норм політичного життя [7, с. 195]. Окрім того, реальна оцінка теперішнього з чіткими перспективами на майбутнє суттєво впливають на хід передвиборчої кампанії. Так само як соціальне життя груп відображається у темпоральних виразах [22], так і політичні події, ідеї, погляди знаходять своє відображення у образах минулого, теперішнього і майбутнього. Саме тому при когнітивному аналізі передвиборчого дискурсу важливими стають дослідження лінгвістичних засобів створення образів часу.

Образ минулого й образ майбутнього є одними з жанроутворюючих ознак моделі мовних жанрів у дослідженнях Т. В. Шмельової [17], а серед функцій політичного дискурсу виділяють проєкцію в майбутнє і минуле (“*projection to future and past*”) [18, с. 198]. Крім того, проникнення в минуле і передбачення майбутнього є відмінною рисою історичних актів великих засновників епох історії [9], серед яких і політики. Це свідчить про те, що політична комунікація безпосередньо пов'язана з різними аспектами часу. Так, одним із завдань політичного дискурсу в межах стратегії редукаціонізму є “створення моделі ситуації в темпоральному аспекті” [8, с. 50].

Опис минулого пов'язаний з колективною пам'яттю і дає важливі характеристики політичного дискурсу, оскільки колективна пам'ять створює модель суспільства як відображення потреб, проблем, страхів, менталітету [13]. Люди можуть посылатися на позитивні спогади про попередню політичну владу, виражаючи бажання зберегти її, а можуть і навпаки спробувати сконструювати ідеал як альтернативу тій владі, з якою вони стикалися раніше [6, с. 193-194]. Тому політичні діячі докладають великих зусиль, щоб подати інформацію з минулого у вигідному для них світлі. Тут варто звернути увагу на пошуки

передусім тих слідів у минулому, які, як ланцюжок причинно-наслідкових зв'язків [12, с. 667], ведуть до теперішнього і майбутнього. Так, наприклад, прихильники опозиції акцентують увагу на негативних діях з минулого і пропонують способи виходу з ситуації, а також політиків, які здатні прийняти необхідні рішення, щоб організувати цю роботу [16].

Незважаючи на те, що теперішнє у кожного різне, і по-різному активне [20], політичне теперішнє наповнене різноманітними подіями, які можуть суттєво вплинути на осмислення сфери політики і використання мовних ресурсів, якими користуються учасники комунікації для створення політичної картини світу. Образ світлого чи темного теперішнього [8] залежить, передусім, від автора дискурсу, від мети його повідомлення і від стратегії, яку він вибрав для досягнення своєї мети (позитивної саморепрезентації своїх чи негативної дискредитації чужих).

Правильна інтерпретація минулого та проникливе бачення теперішнього допомагає логічно створити образ політичного майбутнього. Модель майбутнього формується переважно в межах передвиборчих матеріалів, які являються найбільш репрезентативною для цього базою [8]. І хоча у кожній партії чи політика своє планування часу і, відповідно, сподівання і бачення того, що буде, у планування світлого майбутнього робляться великі інвестиції, адже уникнення менш бажаних подій і наслідків стає метою як індивіда, так і групи людей чи нації [19]. За будь-якого звернення до часу важливим є усвідомлення характеру темпорального плину життя для того, щоб зуміти правильно спланувати і досягти бажаного майбутнього [20].

Отже, минуле, теперішнє і майбутнє як основні темпоральні аспекти буття пронизують усю сферу політичної комунікації і неодмінно стають предметом зацікавлення виборців. З метою успішної маніпуляції свідомістю електорату політики вміло оперують інформацією з минулого, створюють необхідний їм образ світлого чи темного теперішнього, що неодмінно вимагає ретельного планування майбутнього життя країни і її громадян.

Образи теперішнього, минулого і майбутнього різні не тільки за своєю суттю, але й за індивідуальними характеристиками мовця. Тому доцільним видається розглянути як загальні образи теперішнього, минулого і майбутнього, які формуються у період передвиборчої кампанії, так і образи часу окремих учасників передвиборчого дискурсу, зокрема кандидатів у президенти США.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Время: модели и метафоры / Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка. Язык и время / Под ред. Н. Д. Арутюновой. – М. : Индрик, 1997. – С. 51-61.
2. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. – 2-е изд., испр. / Н. Д. Арутюнова. – М. : “Языки русской культуры”, 1999. – 896 с.
3. Гаспаров Б. М. Язык, память, образ. Лингвистика языкового существования / Б. М. Гаспаров. – М. : “Новое литературное обозрение”, 1996. – 352 с.
4. Красухин К. Г. Три модели индоевропейского времени на материале лексики и грамматики / К. Г. Красухин // Логический анализ языка. Язык и время / Под ред. Н. Д. Арутюновой. – М. : Индрик, 1997. – С. 62-77.
5. Лосев А. Ф. Проблема художественного стиля / А. Ф. Лосев. – Киев : “Collegium”, “Киевская Академия Евробизнеса”, 1994. – 288 с.
6. Медведева С. Влияние социальной памяти россиян на их представления об идеальной власти / С. Медведева // Логос. – 2003. – № 4-5. – С. 186-194.
7. Мирзеханов В. Власть, демократия и “разумное правление” в переходных обществах / В. Мирзеханов // Логос. – 2003. – № 4-5. – С. 195-205.
8. Миронова П. О. Стратегия редукционизма в современном политическом дискурсе: когнитивно-прагматический аспект : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Миронова Полина Олеговна. – Омск, 2003. – 184 с.
9. Муравьев В. Овладение временем как основная задача организации труда [Электронный ресурс] / В. Муравьев. – Режим доступа: http://www.chronos.msu.ru/RPUBS/rknowpublications_27.html.

10. Мурьянов М. Ф. Время (понятие и слово) / М. Ф. Мурьянов // Вопросы языкознания. – 1978. – № 2. – С. 52-66.
11. Потаенко Н. А. Языковая темпоральность: содержательные аспекты / Н. А. Потаенко. – Пятигорск : ПГЛУ, 2007. – 310 с.
12. Савельева И. М. История и время. В поисках утраченного / И. М. Савельева, А. В. Полетаев. – М. : “Языки русской культуры”, 1997. – 800 с.
13. Солопова О.А. Метафорическое моделирование образов прошлого, настоящего и будущего в дискурсе парламентских выборов в России (2003 год) и Великобритании (2001 год) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Солопова Ольга Александровна. – Екатеринбург, 2006. – 224 с.
14. Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления / М. Хайдеггер. – М. : Республика, 1993. – 447 с.
15. Чернухина И.Я. Семантика образного слова в поэтическом тексте / И. Я. Чернухина // Семантика слова и синтаксической конструкции. – Воронеж, 1987. – С. 65-74.
16. Чудинов А.П. Политическая лингвистика: Учеб. пособие / А. П. Чудинов. – Москва : Изд-ва “Флинта”, “Наука”, 2006. – 254 с.
17. Шмелева Т.В. Модель речевого жанра [Электронный ресурс] / Т.В. Шмелева. – Режим доступа:
<http://www.sgu.ru/node/75212>.
18. Graber D. Political Languages / D. Graber // Handbook of Political Communication. – Beverly Hills, London : Sage Publications, 1981. – P. 195-224.
19. Judge A. Presenting the Future [Электронный ресурс] / A. Judge. – Режим доступа:
<http://www.laetusinpraesens.org/docs/present.php#concl>.
20. Koehler G. Simulating the Timing Effects of Public Policy Interventions [Электронный ресурс] / G. Koehler. – Режим доступа:
<http://www.chronos.msu.ru/rauthorpublications.html>.
21. Radden G. The Metaphor TIME AS SPACE across Languages / G. Radden // Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht [Online], 2003. – 8(2/3). – P. 226-239.
22. Sorokin P.A. Social Time: A Methodological and Functional Analysis / P. A. Sorokin, R. K. Merton // American Journal of Sociology, 1937. – Volume 42. – Issue 5. – P. 615-629.